स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र
HEALTH EMERGENCY OPERATION CENTER (HEOC)

आधारभूत कार्यविधि
(Standard Operating Procedures - SOPs)

नेपाल सरकार
स्वास्थ्यतथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
रामशाहपथ, काठमाडौं

दस्तावेज	:	स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको *आधारभूत कार्यविधि*
प्रकाशक	:	नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्यामन्त्रालय
तयारी मिति	:	२०७१ साल ....
आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग	:	विश्व स्वास्थ्य संगठन, नेपाल
द्रष्टव्य	:	यो दस्तावेज विशेषगरी विपद्पछिको आपत्कालीन समयमा गर्नुपर्ने पूर्वतयारी र स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने प्रयासका लागि तयार गरिएको छ । यसलाई स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्यामन्त्रालयको सचिव स्तरीय बैठकले आवश्यकता बमोजिम पुनरावलोकन गरी नियमित रूपमा अध्यावधिक गर्नेछ ।
सर्वाधिकार	:	© नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्यामन्त्रालय

बिषयसूची

खण्ड - १ विपद्को पृष्ठभूमि र स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको स्थापना 4
१.१ परिचय 4
१.२ उद्देश्य 5
१.३ परिभाषा 5
१.४ भाषा 5
१.५ सम्पर्क विवरण 6
खण्ड - २ स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनको सन्दर्भमा आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र 7
२.१ केन्द्रको भूमिका 7
२.२ केन्द्रका आधारभूत कार्यहरू 7
२.२.१ विपद पूर्वको अवस्थामा 7
२.२.२ विपद्को समयमा 8
२.२.३ विपद् पछिको अवस्थामा : 8
२.३ स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनको घटना आदेश प्रणाली र आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र 9
खण्ड - ३ स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको व्यवस्थापन संरचना 10
३.१ सल्लाहकार समिति 10
३.२ प्राविधिक समिति 11
३.३ केन्द्र प्रमुख र अन्य कर्मचारीको काम कर्तव्य र अधिकार 12

खण्ड - १

विपद्को पृष्ठभूमि र स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको स्थापना

१.१ परिचय

विपद्का दृष्टिले नेपाल संसारका अत्याधिक जोखिममा रहेको मुलुकहरु मध्ये एक हो । बर्षेनी यस देशले भौर्गभिक, जल तथा मौसम सम्बन्धी विपद्का कारण सयौको संख्यामा मानिसहरु गुमाउँदछ । भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपालको सम्पूर्ण भूभाग सकृय भूकम्पीय क्षेत्रभित्र पर्दछ । त्यसैले यस देशमा विनाशकारी तथा महा-भूकम्पको जोखिम सधैं नै रहेको देखिन्छ । यस्ता प्रकारका विपद्बाट हुनसक्ने ठूलो क्षतिले गर्दा राज्यले समान रुपमा ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र दुवैमा स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउनु निकै चुनौतिपूर्ण हुन्छ ।

नेपाल सरकारको विपद् व्यवस्थापनको मुख्य जिम्मेवार निकाय गृह मन्त्रालय हो । यसले विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य एवं पुनःस्थापनासम्बन्धी योजना तथा नीति निर्माणहरु गर्ने कार्य गर्दछ । यस मन्त्रालयले विपद्कालीन अवस्थामा देशका सबै जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरु मार्फत तत्कालीन उद्धार तथा राहत कार्य गर्दछ । केन्द्रीय दैवी प्रकोप उद्धार समिति नेपाल सरकारको विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धीप्रमुखसंयन्त्रको रुपमा रहेको छ । जिल्ला स्तरको राहत कार्यका लागि समन्वय गर्न, अत्यावश्यक सेवा प्रदान गर्न, खाद्य तथा अन्य आवश्यक राहत सामग्री प्रदान गर्न जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समिति जिम्मेवार रहेको छ ।

दैवी प्रकोप उद्धार ऐन २०३९ ले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई केन्द्रीय दैवी प्रकोप उद्धार समितिको सदस्य र स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रीलाई राहत तथा उपचार उप-समितिको संयोजकको जिम्मेवारी तोकेको छ ।

दैवी प्रकोप उद्धार ऐनको मर्म र भावना अनुसार स्वास्थ्य क्षेत्रको विपद् प्रतिकार्यलाई व्यवस्थित एवं प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्न वि.सं. २०५० मा विपद् स्वास्थ्य कार्यसमूह (Disaster Health Working Group) को स्थापना गरिएको थियो । त्यसैगरी वि.सं. २०५७ मा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले संयुक्त रुपमा रोग पहिचान तथा नियन्त्रणको लागि एउटा द्रुत प्रतिकार्य संयन्त्रको स्थापना गरेको छ । सो अनुसार केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवा विभागको इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखाका निर्देशक, क्षेत्रमा क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशक र जिल्ला तहमा जिल्ला (जन)स्वास्थ्य प्रमुखको संयोजकत्वमा द्रुत प्रतिकार्य टोली (Rapid Response Team) र हने व्यवस्था छ । सबै तहहरुमा पूर्वचेतावनी (Early Warning) संयन्त्रको स्थापना गर्ने र जुनसुकै आपत्कालीन अवस्थामा आम जनतामा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु यस द्रुत प्रतिकार्य टोलीको मुख्य जिम्मेवारीमा पर्दछ । विपद्को अवस्थामा, यस टोलीले पहिलो पंक्तिमा रहेर जनस्वास्थ्यमा परेको विपद्को प्रभावलाई न्यूनिकरण गराउने र आपत्कालीन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले तय गरेको संरचना अनुसार केन्द्र देखि क्षेत्र र जिल्ला तहसम्म समन्वयात्मक प्रतिकार्य गर्दछ । यसका अतिरिक्त, केन्द्रीय तहका अस्पतालहरु देखि स्थानीय स्वास्थ्य चौकी सम्मका स्वास्थ्य संस्थाहरुले निरन्तर रुपमा घाइतेहरुको उपचार सेवा प्रदान गर्दछन् । साथै विपद्को अवस्थामा बहुसंख्य घाइते व्यवस्थापनको जिम्मेवारी पनि स्वास्थ्य संस्थाहरुको नै रहन्छ ।

विपद्कालीन अवस्थामा होस् वा विपद्पछिको तत्कालीन अवस्थामा समन्वय र सूचना व्यवस्थापन प्रमुख चुनौतीको रुपमा रहँदै आएको छ । यिनै चुनौतीहरुको सामना गर्ने उद्देश्यले गृह मन्त्रालयले सन् २०१० को डिसेम्बरमा राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र (National Emergency Operation Center - NEOC) को स्थापना गरेको छ । त्यसैको निरन्तरता स्वरुप स्वास्थ्य क्षेत्रको विपद् प्रतिकार्यलाई व्यवस्थित

गर्ने उद्देश्यका साथ स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयले स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र (Health Emergency Operation Center - HEOC) को स्थापना गरेको छ ।

केन्द्रले २४ सै घण्टा स्वास्थ्य क्षेत्रको विपद् प्रतिकार्यका लागि आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्याकंहरु उपलब्ध गराउनुका साथै सोको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय साझेदारहरुसँग निरन्तर समन्वय कायम गर्नेछ । यस केन्द्रमा टेलिफोन, मोवाइल, स्याटेलाइट, भि.एच.एफ, फोन, इन्टरनेट लगायतका सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

यस केन्द्रले गर्ने कार्यलाई पारदर्शी, जवाफदेही, प्रभावकारी र परिणाम मुखी बनाउन यसको सञ्चालनको लागि आधरभूत कार्यविधि तयारगर्नु आवश्यक भएकोले नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयले ....को निर्णयबाट यो कार्यविधि तयार गरी २०७१ साल .... बाट कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

१.२उद्देश्य

विपद्को अवस्थामा वा त्यसपछि गरिने स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना सङ्कलन तथा सम्प्रेषण, प्रतिकार्य, समन्वय तथा सहकार्य र साधन श्रोतको परिचालन जस्ता स्वास्थ्य प्रतिकार्यसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा अपनाउनु पर्ने न्यूनतम कार्यप्रक्रियाको निर्धारण गर्नु यसको प्रमुख उद्देश्य हुनेछ । यसका मुख्य उद्देश्यहरुनिम्नबमोजिम हुनेछन् :

क. विपद् परेको समयमा स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रले विभिन्न सरोकारवाला निकायहरु बीच समन्वय गरीस्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् प्रतिकार्य सञ्चालन गर्ने,

ख. स्वास्थ्य क्षेत्रको विपद् प्रतिकार्यको प्रारम्भ गर्दा र अन्त्यगर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि निर्धारण गर्ने,

ग. स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्यका लागि सहयोग उपलब्ध गराउने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकाय र सरोकारवालाहरुसँग समन्वय गर्ने,

घ. विपद्को प्रभाव र स्वास्थ्य स्थितिको द्रूत आँकलन(RHA) र बहु-क्षेत्रगत प्रारम्भिक द्रूत लेखाजोखा (MIRA) गरी स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् प्रतिकार्यका लागि आवश्यक साधन स्रोतको पहिचान गर्ने,

ङ. विपद्ले स्वास्थ्य क्षेत्रमा पारेको प्रभाव सम्बन्धी सूचना सङ्कलन, विश्लेषण र प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने,

१.३ परिभाषा

क. ‘‘केन्द्र’’ भन्नाले स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र (Health Emergency Operation Center-HEOC)सम्झनु पर्दछ ।

ख. ‘‘मन्त्रालय’’ भन्नाले स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयसम्झनु पर्दछ ।

ग.‘‘केन्द्र प्रमुख’’ भन्नाले स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र (Health Emergency Operation Center-HEOC)को प्रमुख सम्झनु पर्दछ ।

घ. ‘‘अधिकारी’’ भन्नाले स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयका अधिकृत सम्झनु पर्दछ ।

१.४ भाषा

स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको कार्यसञ्चालनको लागि लिखित तथा मौखिक रूपमा प्रयोग गरिने भाषा नेपाली हुनेछ । तर प्रतिकार्यसम्बन्धी कुनै सूचना राष्ट्रसङ्घीय निकाय, दातृ निकाय वा संस्था,

कुटनीतिक नियोग तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय समुदयलाई उपलब्ध गराउन आवश्यकता अनुसार अङ्ग्रेजी भाषाको प्रयोग गरिनेछ ।

१.५ सम्पर्क विवरण

स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको सञ्चारसम्पर्क विवरण देहायबमोजिम हुनेछ :

फोन १	४२५०८४५
फोन २	
फ्याक्स	४२५०८४२
सेटेलाइट फोन १	
सेटेलाइट फोन २	
वेब साइट	www.mohp.gov.np
इमेल	heocmohp@gmail.com, heoc@mohp.gov.np

खण्ड - २
स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनको सन्दर्भमा आपत्कालीनकार्यसञ्चालन केन्द्र

२.१ केन्द्रको भूमिका

यस केन्द्रले स्वास्थ्य क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य संयन्त्र र विपद् जोखिम व्यवस्थापनका विद्यमान संयन्त्र र संस्थाहरु बीच समन्वयगर्नेछ।साथै स्वास्थ्य सम्बन्धी आपत्कालीन अवस्थाको पूर्वतयारी, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनाका लागि विद्यमान नीतिहरु, रणनैतिक योजनाहरु निर्माण गर्न तथा आवश्यक तथ्याकंहरुको अध्यावधिक गर्ने जिम्मेवारी पनि केन्द्रको रहनेछ । यसका अतिरिक्त केन्द्रले देहायबमोजिमका कार्यहरु गर्नेछ :

क) आपत्कालीन अवस्थामा स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् प्रतिकार्यका लागि सम्वद्ध निकाय तथा संघ सँस्थाहरुसँग समन्वय गरी प्रभावकारी प्रतिकार्यको दिशा निर्देश गर्ने ।

ख) आपत्कालीन स्वास्थ्य प्रतिकार्यका लागि आवश्यक श्रोत र साधन जुटाउन मन्त्रालय तथा मातहतका निकायहरुसँग समन्वय गर्ने ।

ग) विपद् पूर्वको अवस्थामा मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने खालका सम्भावित प्रकोपका घटनाबारे प्राप्त हुने पूर्वचेतनावनीलाई आम समुदायसम्म प्रवाह गर्ने र प्रकोपको सम्भावना न्यून हुँदै गएको वा नियन्त्रणमा आएको जानकारी समेत प्रवाह गर्नेछ ।

२.२ केन्द्रका आधारभूत कार्यहरू

स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् प्रतिकार्यको समन्वय र सम्पर्क विन्दुका रुपमा केन्द्रले कार्य गर्नेछ । केन्द्रले विपद्को घटनालाई तत्काल सम्बोधन गर्न र विपद्को समयमा स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न निकायहरूसँग छरिएर रहेको स्रोत र साधनलाई एकीकृत गरी परिचालन गनेछ । विपद्का घटनाको प्रकृति, आकार र क्षतिको स्तरको आधारमा प्रतिकार्यको तह र मात्रा पनि फरक-फरक हुनसक्छ सोही अनुसार केन्द्रले निर्वाह गर्ने भूमिकामा पनि भिन्नता हुन सक्छ। स्वास्थ्य विपद् प्रतिकार्यका लागि केन्द्रले विशेषतः देहाय बमोजिमका कार्य गर्नेछ :

२.२.१ विपद पूर्वको अवस्थामाः

केन्द्रले विपद्बाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने असर कम गराउन जनचेतना अभिवृद्धि गराउने र आपत्कालीन अवस्थामा प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन तयार गरिने पूर्वयोजना, आवश्यक औषधिको भण्डारण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी मानवसंसाधनको क्षमता अभिवृद्धिका लागि सम्बन्धित संघ संस्थाहरुसँग निरन्तर समन्वयका साथै पूर्वतयारी सम्बन्धी देहायका कार्यहरु गर्नेछ ।

क. विपद् सम्बन्धी ऐन, रणनीति, निर्देशिका, योजना, प्रोटोकल आदिको विद्युतीय पुस्तकालय (E-Library) तयार गर्ने ।

ख. स्वास्थ्य सम्बन्धी दस्तावेज, मुख्य उपकरणहरु, औषधीहरुको भण्डार, सुविधा र जनशक्ति सम्बन्धी तथ्याङ्क राख्ने । साथै नेपालभरी सञ्चालनमा रहेका एम्बुलेन्सहरुको सूचना अध्यावधिक राखि तिनीहरुलाई विपद्कालीन अवस्थाका लागि तयारी अवस्थामा राख्न सम्वद्ध निकायहरुसँग समन्वय गर्ने ।

ग. राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र, केन्द्रीय र क्षेत्रीय अस्पतालहरु, स्वास्थ्य सेवा विभाग, क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालय र जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयहरु र रेडक्रस, ब्लड बैङ्क, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरु, निजी स्वास्थ्य संस्था जस्ता विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी सरोकारवाला निकायहरुसँग सञ्चार सञ्जाल स्थापित गर्ने ।

घ. सबै अस्पताल र स्वास्थ्य सम्बन्धी जनशक्ति निकाय तथा सरोकारवालाहरुको रोष्टर तयार गर्ने ।

ङ. स्वास्थ्य संस्था भएका स्थानहरुको लगत तयार गर्ने तथा अध्यावधिक गर्ने ।

च. क्षमता लगत तयार गर्ने तथा नियमित रुपमा अध्यावधिक गर्ने ।

छ. र्‍यापिड रेस्पोन्स् टीम (Rapid Response Team)को क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यकता अनुसार तालीम प्रदान गर्न इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण विभाग र राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालीम केन्द्रसँग समन्वय गर्ने ।

ज. अस्पतालहरुसँग आपतकालीन योजना र वहुसंख्य घाइते व्यवस्थापन (Mass Casualty Management) योजना तर्जुमा र अध्यावधिक गर्न समन्वय गर्ने ।

झ. सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको प्रयोजनका निम्ति एउटा केन्द्रमा अन्तरक्रिया गर्न गराउनका लागि विपद् इन्टरनेट पोर्टल तयार गर्ने र त्यसमा सूचनाहरु अद्यावधिक गर्ने ।

२.२.२ विपद्को समयमा

विपद्को समयमा प्रभावित क्षेत्रमा तत्काल आवश्यक प्राथमिक उपचारका साधनसहित उद्धारकर्ताहरू परिचालन गरिन्छ । यस अवस्थामा प्रभावित क्षेत्रमा मानव स्वास्थ्यलाई थप प्रभावित पार्न र अन्य महामारीजन्य रोगहरु फैलन नदिनका लागि केन्द्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ र त्यसका लागि सूचना व्यवस्थापन र सरोकारवाला निकाय एवं सञ्चारका माध्यमहरुसँग प्रभावकारी समन्वय गर्नुपर्ने हुन्छ । विपद्को अवस्थामा केन्द्रले देहायबमोजिमको कार्यहरु गर्नेछ :

क. स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद्को प्रतिकार्यका लागि केन्द्रिय निकायको रुपमा कार्य गर्ने ।

ख. राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग सूचना तथा प्रतिकार्य आवश्यकताको लागि समन्वय गर्ने ।

ग. सम्पूर्ण स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद्का घटनाको विश्लेषण, मूल्यांकन र प्रतिकार्यको समन्वय गर्न आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको रुपमा काम गर्ने ।

घ. स्वास्थ्य सम्बन्धी स्रोतहरुको परिचालन गर्नको लागि विभाग, अस्पताल, विभिन्न मन्त्रालयहरु र सरोकारवाला निकायहरुसँग समन्वय र सञ्चार गर्ने ।

ङ. जनशक्तिको सूची (Roster)मा रहेका चिकित्सा सेवासँग सम्बन्धित व्यक्तिहरुलाई परिचालन गर्ने ।

च. सम्बन्धित जिल्ला एवं निकायसँगको समन्वयमा विपद्कालीन अवस्थाको स्वास्थ्य सम्बन्धी तात्कालीक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

छ. मन्त्रालय एवं सम्बन्धित सरोकारवालाहरुलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, आवश्यकता विश्लेषण सम्बन्धी प्रतिवेदन उपलब्ध गराउने ।

ज. आमजनतालाई विपद् पूर्वचेतावनी तथा खतराको सूचना प्रवाह गर्ने र खतरा टरेको जानकारी दिने ।

झ. केन्द्रले मासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक रूपमा विपद्सम्बन्धी सूचना र भए गरेका कामको बुलेटिन प्रकाशन गर्ने ।

ञ. केन्द्रले राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र, केन्द्रीय रिफरल अस्पताल, क्षेत्रीय अस्पताल, स्वास्थ्य सेवा विभाग, क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालय, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय तथा अन्य संघ संस्थाहरुसगँको आवश्यक समन्वयमा कार्य गर्नेछ ।

ट. र्‍यापिड रेस्पोन्स टीम (RRT) ले संकलन गरेको जानकारी तथा प्रतिकार्यका सूचनाहरु र अस्पतालबाट भएका प्रतिकार्यका गतिविधिहरु संकलन गरी विश्लेषण गर्ने र प्रतिकार्य नपुग भएको खण्डमा सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।

२.२.३ विपद् पछिको अवस्थामा :

केन्द्रले विपद् पछिको अवस्थामा मानिसहरुलाई न्यूनतम स्वास्थ्य सेवा पुर्‍याउन आधारभूत संरचनाहरुको व्यवस्था गर्न र श्रोत साधन परिचालनको लागि मन्त्रालय र यस मातहतका निकायहरुसँग समन्वय गर्नुका साथै निम्न कार्यहरु गर्नेछ ।

क. विपद् पश्चात् स्वास्थ्य सेवा पुनःस्थापन तथा भौतिक पुनर्निर्माणका लागि सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गर्ने ।

ख. जुनसुकै विपद्को अवस्थामा स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रभावको तत्कालीन प्रतिकार्य, विवरण संकलन र व्यवस्थापन गर्ने ।

ग. सामुदायिक, जिल्ला, क्षेत्रीय र केन्द्रीय स्तरमा विद्यमान संयन्त्र र संस्था बीच समन्वयात्मक रुपमा कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।

घ. स्वास्थ्य सम्बन्धी कुनैपनि मानवीय स्रोत, सामग्री र अस्पतालहरुको आवश्यकता परेको अवस्थामा मन्त्रालयले केन्द्रलाई आवश्यकता अनुसार राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग समन्वय गरी परिचालन गर्नेछ ।

ङ.मृत्युदर, विरामी दर र घाइते/अपाङ्गताको दर कम गर्नका लागि विवरण/तथ्याङ्कहरु संकलन गर्ने र विश्लेषण गरी सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।

२.३ स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनको घटना आदेश प्रणालीर आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र

स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गर्न सम्बन्धीत निकाय र संघ संस्थाहरुसगँ आवश्यक समन्वय गर्न साथै श्रोतसाधनको समुचित प्रबन्ध गरी स्वास्थ्य प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयको आफनै घट्ना आदेश प्रणाली (Incident Command System)हुनेछ । विपद्को समयमा स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रले मन्त्रालयको घट्ना आदेश प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन समन्वय र कार्यसञ्चालन केन्द्रको रुपमा कार्य गर्नेछ । विपद् प्रतिकार्यको अवधीमा मन्त्रालयले तोकेको घट्ना आदेश प्रणालीको प्रमुखले HEOC को सम्पूर्ण कार्यहरुको नियन्त्रण एवं सञ्चालन गर्नेछन् ।

खण्ड - ३
स्वास्थ्य आपत्‌कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको व्यवस्थापन संरचना

केन्द्रको व्यवस्थापकीय संरचना निम्न अनुसारको हुनेछ ।

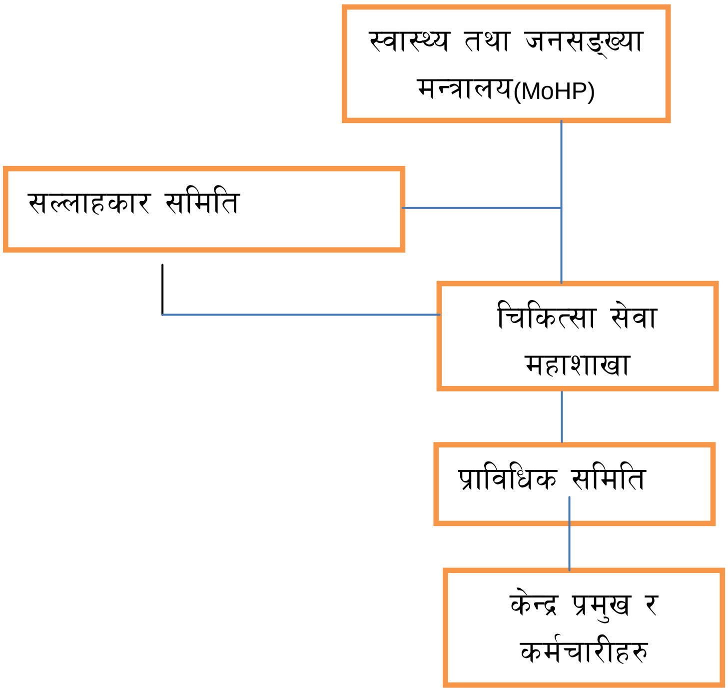

३.१ सल्लाहकार समिति

मन्त्रालयका सचिवको अध्यक्षतामा गठित सल्लाहकार समिति यस केन्द्रको मुख्य निर्देशक समिति हुनेछ । यस समितिले केन्द्रको सञ्चालन सम्बन्धमा प्राविधिक समितिलाई आवश्यक निर्देशन प्रदान गर्दछ । समितिको गठन तथा कार्यहरु देहाय वमोजिम हुनेछन् ।

क.समितिको गठन

अध्यक्ष	सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
सदस्य	महानिर्देशक, स्वास्थ्य सेवा विभाग
सदस्य	प्रमुख, नीति,योजना र अन्तराष्ट्रिय सहयोग महाशाखा, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
सदस्य	निर्देशक, आपूर्ति व्यवस्थापन महाशाखा, स्वास्थ्य सेवा विभाग
सदस्य	निर्देशक, इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा,स्वास्थ्य सेवा विभाग
सदस्य	प्रमुख, आर्थिक प्रशासन शाखा, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
सदस्य	प्रमुख, राष्ट्रिय आपत्‌कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र, गृह मन्त्रालय
सदस्य	प्रतिनिधि, विश्व स्वास्थ्य संगठन, आपतकालीन मानवीय कार्यक्रम
सदस्य सचिव	प्रमुख, चिकित्सा सेवा महाशाखा, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय

ख.समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

1_ विपद् जोखिम न्यूनिकरणका लागि मन्त्रालयको पूर्वतयारी सुनिश्चित गर्ने ।
2_ केन्द्रका कार्यहरु चौमासिक रुपमा पुनरावलोकन गर्ने र आवश्यक सल्लाह प्रदान गर्ने ।
3_ सूचनाहरु (स्वास्थ्यसंस्थाहरु, जनशक्ति, तालिम, अन्य सम्वन्धित निकायहरु आदि) पुनरावलोकन गर्ने र कमी कमजोरी सुधार गर्ने मापनहरु सिफारीश गर्ने ।
4_ विपद् पूर्वतयारी र उद्धार सम्बन्धी विद्यमान नियम तथा निर्देशिकाहरु कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने र अस्पताल तथा अन्य निकायहरुलाई उक्त नीति नियमको पालना गर्न निर्देशन दिने ।
5_ प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवाको वढ्दो माग सम्बोधन गर्न नीति तथा रणनीति विकास गर्नको लागि पहल गर्ने ।
6_ केन्द्रले अनुरोध बमोजिमका सम्पूर्ण निकायहरुले आपत्कालीन पूर्वतयारीका मापदण्डहरु कार्यान्वियन गरे नगरेको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने ।
7_ देशको आपत्कालीन उद्धार सेवाको मूलप्रवाहमा स्वास्थ्य सम्बन्धी योजना पार्नको लागि मन्त्रालयहरु, स्वास्थ्य सम्बन्धी सुविधा प्रदान गर्ने निकायहरु, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा विज्ञहरुसँग समन्वय गर्ने ।
8_ राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग नियमित सम्पर्कमा रही सूचना आदान प्रदान गर्ने ।

३.२ प्राविधिक समिति

स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको दैनिक कामकारवाही र केन्द्रका कर्मचारीहरुलाई कार्यान्वयनसम्बन्धमा निर्देशन दिनको लागि प्राविधिक रुपमा विज्ञहरुसम्मिलित प्राविधिक समिति गठन गरिनेछ । प्राविधिक समितिले सल्लाहकार समितिसँगको समन्वयमा केन्द्रका कर्मचारीहरुलाई केन्द्रले गर्ने कार्य कार्यान्वयन सम्बन्धी विषयमा नियमितरुपमा दीशानिर्देश गर्नेछ । विपद्को समयमा समग्र समन्वय, सञ्चार र प्रतिकार्य सुनिश्चित गर्नु यस समितिको प्रमुख दायित्व हुनेछ । यस समितिको गठन तथा कार्यहरु देहाय वमोजिम रहेकोछ ।

क. प्राविधिक समितिको संरचना

संयोजक	प्रमुख, चिकित्सा सेवा महाशाखा, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
सदस्य	प्रमुख, विपद् व्यवस्थापन शाखा, इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा
सदस्य	प्रमुख,स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली शाखा,व्यवस्थापन महाशाखा,स्वास्थ्यसेवा विभाग
सदस्य	प्रतिनिधि, विश्व स्वास्थ्य संगठन, आपतकालीन मानवीय कार्यक्रम
सदस्य सचिव	प्रमुख, स्वास्थ्य आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र

ख. प्राविधिक समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

1_ स्वास्थ्य सम्बन्धी विपदको तथ्याङ्क संकलन र अभिलेखिकरण गर्न केन्द्रलाई तयार गर्ने ।
2_ स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद्को सम्पूर्ण वा आवश्यक तथ्याङ्क अपडेट गर्ने ।
3_ रेडियो, फोन वा भिडियो कन्फरेन्स मार्फत राष्ट्रिय वा अन्तराष्ट्रिय निकायहरुसँग सञ्चार गर्न केन्द्रलाई तयार गर्ने ।

4_ उक्त तथ्याङ्कहरु स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय वा राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग कार्य गर्नको लागि ल्याउन केन्द्रलाई तयार पार्ने ।
5_ विपद्कालिन अवस्थामा विपद व्यवस्थापन समितिले अनुरोध गरेमा सहयोग गर्ने ।
6_ तथ्याङ्क संकलन गर्ने क्रममा यो भर्नुको आवश्यकताका बारेमा विश्लेषण गरी आवश्यक सल्लाह दिने ।
7_ विपद् पश्चात समग्र क्षमता र खाँचोको मूल्याङ्कन गरी सम्भव भएसम्म यथासक्य छिटो आवश्यक परिपूर्ति गर्ने ।
8_ केन्द्रबाट कार्य गर्नको लागि स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयका निम्ति एउटा आधारभूत कार्यविधि (SOP) तयार गर्ने ।
9_ वर्षमा एक पटक ड्रिल संचालन गर्ने, ड्रिल पर्फमान्स पुनरावलोकन गर्ने र आवश्यकता अनुसार दोहोर्‍याउने ।
10_ सुचनाको लागि राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग समन्वय गर्ने ।

३.३ केन्द्र प्रमुख र अन्य कर्मचारीको काम कर्तव्य र अधिकार

केन्द्र सञ्चालनार्थ तय गरिएका नीति तथा निर्देशनका आधारमा केन्द्र प्रमुखले मातहतका कर्मचारीका साथमा केन्द्रको कार्यसञ्चालन गर्नेछन् । जसको कार्यविवरण देहाय बमोजिम हुनेछ ।

क. केन्द्र प्रमुख

1_ केन्द्र सञ्चालनको लागि आवश्यक दीशा निर्देश प्रदान गर्ने ।
2_ आवश्यकता अनुसार सहयोगि कर्मचारीहरुको लागि अनुगमन तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
3_ केन्द्र र स्वास्थ्यसंग सम्बन्धीत विपद् प्रतिकार्यका विषयमा विभिन्न निकायहरुसंग बैठकको लागि समन्वय गर्ने ।
4_ प्राविधिक समितिबाट प्राप्त सल्लाह तथा सुझावहरु कार्यन्वयन भएको सुनिश्चत गर्नु ।
5_ आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयका अधिकारीहरुलाई जानकारी प्रदान गर्ने ।
6_ आवश्यकता अनुरुप संकलित तथ्याकंहरुलाई अध्यावधिक गर्ने ।
7_ केन्द्रको प्राविधिक समितिको आवश्यकता अनुरुप तथ्याकंहरु संकलन गर्ने ।
8_ मातहतका कर्मचारीहरुलाई कार्यादेश सहित परिचालन गर्ने ।

ख. केन्द्रका अन्य कर्मचारी

1_ आवश्यकता अनुरुप तथ्याकंहरु राख्ने र नियमित रुपमा अध्यावधिक गर्ने ।
2_ सूचना प्रविधिका सामग्रीहरुको समुचित प्रयोग गर्ने
3_ आवश्यकता अनुरुप केन्द्र सुहाँउदो संस्था तथा निकायहरुसँग समन्वय गर्ने ।
4_ वर्तमानमा उपलब्ध विपद् व्यवस्थापनका सन्दर्भमा प्रकाशित ऐन कानुन, नीति नियम, निर्देशिकाहरु तथा अन्य प्रकाशनहरुको संकलन गर्ने ।

5_ केन्द्रको प्राविधिक समिति र केन्द्र प्रमुखको सुझाव अनुरुप तथ्यहरु जम्मा गर्ने र अध्यावधिक गर्ने ।

6_ स्वास्थ्यसंग सम्बन्धीत विपद्का सर्न्दभमाआधिकारिक र विश्वसनिय श्रोत तथा सरोकारवालाबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने ।

7_ विपद्को अवस्था तथा तहको निर्धारण गरी केन्द्रका प्रमुख तथा समितिलाई उचित जानकारी प्रदान गर्ने ।

8_ दैनिकरुपमा घटनाको प्रतिवेदन केन्द्रका प्रमुख समक्ष पेश गर्ने ।

9_ स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र सबै समितिका लागि विपद् प्रतिकार्यका निम्ति तयार पार्ने ।

10_ उपयुक्त तथ्य तथा सूचना तयारी अवस्थामा राख्ने ।

11_ केन्द्रसँग सम्बन्धीत कियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि विश्व स्वास्थ्य संगठनसँग समन्वय गर्ने ।

12_ राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसंग सम्बन्धित सूचना तथा जानकारीका लागि समन्वय गर्ने ।

13_ स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रमा संयुक्त सूचना केन्द्र स्थापित गर्न सहायता गर्ने ।